

1919

Марсель Пруст мовчав упродовж війни. Але він працював — попри патріотичне занепокоєння, що постійно поглинало його душу, попри фізичні страждання. Відчувався його палкий потяг до письма, цей дивовижний талант письменника, якому дивним чином було призначено — як живописцю «світу» — надто довго вести монастирське життя між болісними стражданнями й парадоксальною силою натхнення.

Нагородою за роки праці та самотніх страждань є успіх, що його нині одногolosно визнають усі духовні, ерудовані, безжальні голоси критики: пан Марсель Пруст — найбільший письменник нашого часу...

Витончена літературна чутливість, зворушливе бачення та оригінальна моральна чуйність — усе це поєднується в дослідженні звичаїв і блискучій спостережливій дотепності, що дивує і тішить читача поєднанням емоцій, інтелекту та сміху...

Хто казав, що війна вбиває художній смак, виганяє із царини літератури митців еліти? Вони повертаються, розкриваються, розквітають, і Марсель Пруст — один із найродючіших, найдивовижніших авторів нашого часу.

Автор: Bartholo.

Le Figaro стаття Une Rentrée Littéraire

(7 липня 1919 року)

ВІД ПЕРЕКЛАДАЧА

В листопаді 1918 року видавець Галлімар опублікував «У затінку дівчат-квіток». Читачі понад п'ять з половиною років чекали другого тому «У пошуках утраченого часу». Однак його перші двісті сторінок входили ще в «На Сваннову сторону», звідки Прустові довелося їх вилучити на вимогу видавця Грассе.

У чернетці частина «Довкола пані Сванн» нерозривна із третьою частиною нинішньої «На Сваннову сторону», — «Імена країв: ім'я». Отож сукупність цієї історії, якщо об'єднати те, що було роз'єднане сліпим жеребом видання, можна було б назвати, як підмічає один із прустознавців, «Жільберта». Справді, її лейтмотивом є зустрічі героя із Жільбертою на Єлисейських Полях. Але, як видно з авторського заголовка, його розповідь пов'язана і з іншою героїнею — пані Сванн. Метаморфоза з Одеттою, як і страждання, завдані героєві її дочкою, роблять першу частину «У затінку дівчат-квіток» своєрідним продовженням «Сваннового кохання». Писалася перша редакція приблизно з 1909 до 1911 року.

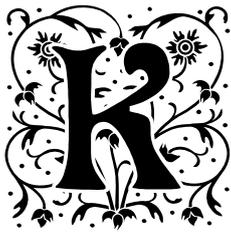
Історія створення другої частини тому «Імена країв: край» іще складніша. Перші редакції описують аж три поїздки героя на море. Під час першої герой учиться вести спостереження за картинами природи; зустрічає він і нових людей: маркізу де Вільпарізіс, Монтаржіса, майбутнього Сен-Лу, і барона де Герсі, майбутнього Шарлюса, тоді як художник Ельстір лише згадується. Його наука, завдяки якій юнак навчається ще й розглядати картини, приносить свої плоди під час другої поїздки, саме тоді й появляється на

пляжі ватага дівчат. Серед імен цих дівчат, принаймні до 1913 року, Альбертини не було. Дівчата, до яких належала й певна мадемуазель Сванн і яку Пруст накреслив «туманно» саме перед початком розповіді про Жільбертину появу на Єлисейських Полях, призначені для останнього тому роману, що не повинно дивувати читача, знайомого із прийомами прустівської композиції: стихійно працюючи над зовсім різними частинами вивершеної будови, Пруст завжди пам'ятає, хай навіть доводилося робити якісь перенесення, про призначення цих шматків. Відтермінована публікація першої поїздки на море дасть йому змогу включити сюди науку Ельстіра й ватагу дівчат, де вже першу роль грає Альбертина.

«У затінку дівчат-квіток» видано накладом 3300 примірників майже одночасно з публікацією «Пастиськів і різного» і новим виданням у Галлімара «На Сваннову сторону».

10 грудня 1919 року «У затінку дівчат-квіток» здобуває Гонкурівську премію. За Пруста віддали голоси Гюстав Жефруа, Роні Молодший і Роні Старший, Анрі Сепар, Елемір Бурж, Леон Доде.

ОЛИ ВПЕРШЕ зайшла мова про те, щоб запросити пана де Норпуа на обід, моя мати висловила жаль, що професор Коттар у від'їзді, а вона забула дорогу до Сванна, жаль, бо і той, і той, напевне, зацікавили б колишнього посла, але мій батько відповів, що такий чудовий співрозмовник, таке вчене світило, як Коттар, ніколи не зайвий за столом, натомість Сванн із його похвальбою, з його звичкою дзвонити в усі дзвони про свої навіть нікчемні знайомства, звичайнісінький задавака або, як сказав би маркіз де Норпуа, «бздюх». Ця батькова репліка вимагає бодай короткого пояснення. Дехто, мабуть, пам'ятає такого собі Коттара і Сванна, який у своїй світськості довів скромність і стриманість до найвищої міри делікатности. Та річ у тім, що до Сванна-сина, а також Сванна-члена Жокей-клубу, давнього приятеля моїх батьків, долучився ще один, новий Сванн (і, мабуть, це не остання його іпостась), Сванн-Одеттин чоловік. Пристосовуючи до вбогих запитів цієї жіночки притаманний йому інстинкт, свої прагнення та своє завзяття, він примудрився створити собі становище значно гірше за попереднє: адже треба було скотитися до рівня своєї життєвої супутниці. Отак він і нап'яв на себе личину нової людини. Отож, відвідуючи сам-один своїх приятелів, яким не хотів нав'язувати Одетти, оскільки ті самі не просили познайомити з нею, він зажив укупі з дружиною новим життям і завів нових знайомих: зрозуміло, що, зважуючи ранг, до якого ці люди належали, і відповідно оцінюючи, наскільки спілкування з ними тішитиме його гонор, він узяв за взірець

не найцікавіших представників того кола, де бував до одруження, а давніх Одеттиних знайомих. Але навіть знаючи, що теперішній Сванн прагне водитися із дрібними урядовцями та запроданками — оздобою міністерських балів, усі дивувались, як це він, хто колись і навіть досі так любо замовчував, що в його кишені запрошення до Твікенгемського¹ або Букінгемського² палацу, кричить на всіх перехрестях, що дружина якогось заступника діловода відвідувала пані Сванн. Може, шукаючи цьому пояснення, скажуть, що простота Сванна, світської людини, була лише витонченою формою його марнославства й що на прикладі давнього приятеля моїх батьків, як і на прикладі деяких інших євреїв, можна спостерігати черговість стадій, що їх проходили його одновірці: від найпримітивнішого снобізму й найбрутальнішого хамства до наймайстернішої гречности. Одначе головна причина, що може поширитися на всіх людей, полягала ось у чому: самі наші чесноти не є чимось вільним, нічим не скутим, не чимось, що завжди до наших послуг; зрештою в нашому уявленні вони настільки зрощені зі способом життя, який зобов'язував нас виявляти їх, що коли перед нами відкривається діяльність іншого роду, то захоплює нас зненацька, і нам навіть на думку не спадає, що вона здатна відродити в нас колишні чесноти. Сванн, запобігаючи перед цими новими знайомими й пишаючись ними, скидався на скромного й великодушного великого художника, який на старість захопився куховарством або садівництвом і наївно радіє хвалі, виспівуваній його стравам чи грядкам, що їх зась критикувати, тоді як на критиків його шедеврів не сердиться; а може на того, хто щедро дарує свої полотна, але кого дратує програш сорока су в доміно.

Щодо професора Коттара, то ми ще не раз побачимо його згодом, у «принципалки³», у замку Распельєр. Наразі гідне

---

¹ Твікенгем — резиденція графа Паризького під Лондоном. — Тут і далі прим. пер., якщо не вказано іншого.

² Букінгем — резиденція англійської королівської родини.

³ Тут: «хазяйка». — Прим. кор.

уваги одне: зміна, що сталася зі Сванном, могла зрештою дивувати, бо вона звершилася непомітно для мене, ще коли я зустрівся з Жільбертиним батьком на Єлисейських Полях, звершилася тим непомітніше, що він не озивався там до мене й не мав нагоди хвалитися своїми зв'язками у світі політиків. (Щоправда, якби він і хвалився, то я навряд одразу розпізнав би в ньому марнославця — сформований здавна образ якоїсь людини застилає нам полудою очі й робить глухими вуха; моя мати три роки не помічала, що її небога мазюкає губи, наче помада невидима й цілком розчинена в якійсь рідині, поки додаткова частка помади чи якась інша причина не спричинила так званого пересичення: вся доти не помічена фарба кристалізувалася, і моя мати, вражена цим несподіваним кольоровим розгулом, заявила, цілком по-комбрейськи, що це сором, і майже порвала стосунки з небогою.) З Коттаром же навпаки: та пора, коли він був на перших візитах Сванна у Вердюренів, відійшла в далеке минуле (та ба! і почесні, і титули приходять із віком); по-друге, можна бути невігласом, по-дурному каламбурити й попри все мати особливий хист, якого не замінить жодна загальна культура: хист великого стратега чи великого клініциста. Справді, побратими бачили в Коттарі не лише неосвіченого практика, який зажив європейської слави. Найрозумніші серед молодих лікарів заявляли, — принаймні впродовж кількох років, бо мода мінлива, потреба змін у самій її природі, — що як вони захворіють, то довірять своє життя лише Коттарові. Звісно, вони воліли товариство начитаніших професорів, наділених більшим художнім смаком, з якими можна було розмовляти про Ніцше чи Вагнера. На музичних вечорах, які влаштовувала пані Коттар, у надії, що її чоловік стане деканом факультету, і на які запрошувала його колег й учнів, сам він, замість слухати музику, різався в карти у суміжній вітальні. Зате він відзначався влучністю, проникливістю, точністю своїх діагнозів. По-третє, щодо спілкування професора Коттара з такими людьми, як мій батько, зауважмо, натура, яка в нас виявляється на старість,

не завжди, хоч нерідко буває і навпаки, є нашою первісною, розквітлою чи заниділою, вкоренілою чи затертою; ба іноді це первісна натура навиворіт. Замолоду Коттар зі своєю нерішучістю, сором'язливістю і надмірною послужливістю скрізь, окрім закоханих у нього Вердюренів, був мішенню для дотепів та жартів. Який добрий друг порадив йому вдавати неприступного? Важливість його становища допомагала йому зберігати таку міну. Усюди, крім дому Вердюренів, де він мимоволі ставав собою, Коттар напускав на себе холодність, любив мовчати, був безапеляційний, а коли мусив говорити, не пропускав нагоди сказати щось прикре. Цю нову манеру триматися він міг перевірити на пацієнтах, які, бачачи його вперше, не могли робити порівнянь і вельми здивувалися б, якби їм сказали, що на вдачу професор Коттар зовсім не шорсткий. Він намагався завжди здаватися незворушним, і навіть у лікарні, коли від його каламбурів реготали всі, — від старшого лікаря до новачка-студента — жоден м'яз не здригався на його обличчі, тепер безвусому й безбородому, а тому зовсім невпізнанному.

Насамкінець пояснімо, хто ж такий цей маркіз де Норпуа. Перед війною він був повноважним міністром, а 16 травня¹ — послом, і, попри все це, на превеликий подив багатьох, відтоді він не раз презентував Францію в надзвичайних місіях, навіть як контролер державних боргів у Єгипті, де завдяки своїм великим фінансовим здібностям неабияк прислужився. Ці пізніші доручення давали йому радикальні уряди, служити яким погордував би простий реакціонер-буржуа і яким через своє минуле, через свої стосунки, через свої переконання маркіз де Норпуа мав би здатися підозрілим. Але, очевидно, передові міністри усвідомлювали, що таке призначення доводить те, на які широкі жести вони спроможні, коли йдеться про добро Франції. Цим вони виявляли, що вони неабиякі державні мужі, навіть

---

¹ «16 травня» — дата, коли президент республіки Мак-Магон утворив монархічний кабінет.

така газета, як «Деба», славила їхню політичну мудрість, — водночас розраховували на престиж, пов'язаний із блакитною кров'ю, а також на інтерес, що викликає як театральна розв'язка, непередбачений вибір. А ще вони знали, що, завербувавши маркіза де Норпуа, вони можуть збирати ці лаври, цілком покладаючись на його лояльність; маркізове правило для них не за осторогу, а за гарантію. І тут уряд Республіки не прогадав. Передусім тому, що деякі аристократи, змалку виховані на пошані до свого роду як до певного духовного надбання, якого в них не забрати (і чия вартість добре відома не тільки людям рівним їм, а й тим, хто ще вищого коліна), відали, що їм не треба витратити зусиль, — користі з них жодної, — яких, по суті, марно докладає багато хто з буржуа, не треба заявляти про свої добрі наміри і знатися лише з добромисним людом. Водночас прагнучи піднятися в очах княжат і дюків, поставлених на один щабель вище, ці аристократи розуміли, що можуть добитися мети, прикрасивши своє ім'я тим, чого йому, їхньому імені, не було дано і що підійме їх над тими, хто досі був їм рівнею: впливом серед політиків, славою письменника чи художника, великим маєтком. І, цураючись усякого піддобрювання до полупанка, який їм ні до чого і якого улещає буржуазія, цураючись даремної з ним приязни, бо ні одному принцові це не сподобається, вони цінували знайомство з політичними діячами й навіть із франкмасонами, бо ті можуть ввести їх у посольства чи підтримати на виборах; знайомство з художниками й науковцями, бо ті можуть допомогти «пробитися» в ту сферу, де вони в авангарді; нарешті з усіма, хто вміє вибити нову службову відзнаку чи влаштувати вигідну партію.

Щодо маркіза де Норпуа, то тут найбільше важило те, що за свою довгу дипломатичну кар'єру він набрався заперечного, рутинного, консервативного, так званого урядового духу, який насправді притаманний духові всіх урядів і, зокрема, за всіх урядів — духові бюрократії. На своїй службі він перейнявся боязкою зневагою і ненавистю до більш або менш революційних чи принаймні некоректних методів,

цебто до методів опозиції. За винятком простаків з черні та вищого «товариства», для яких щось смакове — це мертва буква, людей пов'язує не однодумство, а спорідненість душ. Академік типу пана Легуве¹, прибічник класиків, радше аплодував би промові на честь Віктора Гюго, виголошеній Максимом Дюканом² чи Мезьєром³, аніж промові на честь Буало, виголошеній Клоделем⁴. Націоналістичного душу цілком достатньо, щоби зблизити Барреса⁵ з його виборцями, які, мабуть, не бачать великої різниці між ним і паном Жоржем Беррі⁶, але не з його колегами-академіками, які, поділяючи його політичні погляди але маючи інший духовний лад, віддаватимуть перевагу навіть таким ворогам як Рібо⁷ й Дешанель⁸. Знову ж таки, з цими останніми вірні монархісти значно ближчі, ніж з Моррасом⁹ або Леоном Доде¹⁰, теж поборниками повернення короля. Маломовний не тільки через професійну звичку поводитись обачно і стримано, а ще

---

¹ Легуве Ернест (1807–1903) — романіст, драматург, найбільший успіх йому принесла п'єса «Андрієнна Лекуврер», написана у співавторстві зі Скрібом.

² Дюкан Максим (1822–1883) — друг Флобера, автор «Літературних спогадів», член Академії.

³ Мезьєр Альфред (1826–1915) — політичний діяч і літератор, писав етюди про Шекспіра, Петрарку й Гете.

⁴ Клодель Поль (1868–1955) — поет і драматург, автор п'єс «Благовіщення Діві Марії», «Атласний черевичок» з містичними мотивами.

⁵ Баррес Моріс (1862–1923) — прозаїк, член Академії, у романах «Під поглядом варварів», «Перекотиполе» й «Натхненний пагорб» підносив національні цінності, критикував соціальні утопії, проповідував католицизм.

⁶ Беррі Жорж (1852–1915) — депутат, спершу монархіст і антидрейфусар, відтак незалежний республіканець.

⁷ Рібо Олександр (1842–1923) — поміркований республіканець, міністр закордонних справ, прем'єр-міністр, обраний до Академії того ж року, що й Баррес.

⁸ Дешанель Поль (1855–1922) — голова партії прогресистів, голова палати депутатів 1898–1902 та 1912–1920 років, президент Республіки.

⁹ Моррас Шарль (1868–1952) — письменник, діяч «Аксьйон франсез».

¹⁰ Доде Леон (1867–1942) — письменник, син Альфонса Доде, друг Пруста.

й тому, що слова завдяки цьому набувають більшої ваги і стають багатші на відтінки в очах людей, чиї багаторічні зусилля, спрямовані на зближення двох країн, часто передаються, резюмуються (у промові, протоколі) простим прикметником, здавалося б, звичайнісіньким, але доволі містким, щоб вони могли бачити в ньому цілий світ, — маркіза де Норпуа вважали сухарем у тій комісії, де він засідав з моїм батьком і де всі вітали мого батька з тим, що колишній посол привітний та ласкавий до нього. Така ласка і привітність дивували навіть мого батька. Узагалі мій батько не любив говорити комусь милі речі і важко сходився з людьми, у чому щиро зізнавався. Він здогадувався, що за доброзичливістю дипломата стоїть особистий підхід, вирішальний для його людських симпатій, і завдяки такому підходові якийсь зануда й докучайло, хай він і розумник та добряга, може сподобатися менше, ніж вільнодум і веселун, який здається багатьом вітрогоном і нікчемою. «Мене на вечерю знову запросив де Норпуа; у комісії всі ошелешені, дивина та й годі: там він ні з ким не близький. Я певен, що він мені ще розповість щось дивовижне про війну сімдесятого року». Мій батько знав, що маркіз де Норпуа був єдиний, хто попереджував імператора про нарощування потуги й войовничих намірів Пруссії, а ще знав, що Бісмарк вважав маркіза світлою головою. Недавно журналісти помітили, що в Опері¹, на гала-виставі на честь короля Теодосія², монарх мав з маркізом довгу розмову. «Треба з'ясувати, чи такий важливий цей приїзд короля, — сказав мій батько, якого дуже цікавила закордонна політика. Старий Норпуа зазвичай застебнутий на всі гудзики, але зі мною він не проти пощирувати³».

Щодо моєї матері, то посол, очевидно, мав не той склад мислення, щоб її зачарувати. Гідне уваги, що мова де Норпуа була збираниною за давнених слів, пов'язаних у людей

---

¹ Пале-Рояль — паризький театр, де грали водевілі й комедії.

² Теодосій — вигаданий персонаж, прообраз болгарського царя.

³ Бути відкритим, щирим, відвертим. — Прим. кор.

з якоюсь певною кар'єрою, певним класом і певною епохою, — епохою, яка для цієї кар'єри й цього класу, може, ще не зовсім минула, — і часом шкодую, що не записував того, що він казав. Бо якби записував, то подаючи його портрет, добився б ефекту старосвітності з такою ж легкістю і таким же робом, як палерояльський актор, який на запитання, де він знаходить такі чудернацькі капелюхи, відповів: «Я їх не знаходжу, а зберігаю». Одне слово, мені здається, моя мати вважала маркіза де Норпуа трохи «старозавітним», і коли ця старозавітність проступала в його поведінці, мамі це подобалося, однак старозавітність навіть не його думок, — мислив маркіз де Норпуа цілком по-сучасному, — а його слів не вельми їй тішила. Проте вона відчувала, що, захоплюючись дипломатом, вона мило лестила би своєму чоловікові, до якого той вельми ласкавий. Тож, підтримуючи в моєму батькові високу думку про маркіза де Норпуа й підносячи, завдяки цьому, його у власних очах, моя мати, як вона гадала, виконувала свій обов'язок — скрашувати чоловікове життя, так само як виконувала його, дбаючи, щоб кухарка готувала смачно, а челядь була як шовкова. Брехати моєму батькові вона не вміла, тож втовкмачувала собі, що захоплена послом, аби мати змогу щиро його вихвалити. А втім, їй справді подобалися його добродушний вираз, старосвітська звичаєвість (така церемонна, що коли він ішов, випростуючи свою височенну постать, і помічав зустрічну карету з моєю матір'ю, то, перш ніж уклонитися, викидав щойно розкурену сигару), його гладенька мова, намагання не згадувати про себе й вести втішні речі, дивовижна пунктуальність у листуванні, через що моєму батькові, який допіру кидав йому лист і впізнавав на одержаному конверті маркізову руку, мимоволі закрадалася думка, що їхні листи ненароком розминулися; здавалося, для маркіза передбачено окреме, додаткове доставлення пошти. Мати дивувалася, що маркіз, попри те, що такий заклопотаний, такий акуратний, і попри те, що завжди на людях, такий уважний: вона й гадки не мала, що ці «попри» — не що інше, як неусвідомлені нею «бо»; вона й гадки не мала,

що (подібно до того, як є старці, напрочуд молодяві на свій вік, королі, які тримаються геть просто, і провінціали-всевіди) маркіз де Норпуа завдяки одним і тим самим звичкам може вчасно давати всьому раду й акуратно відповідати на листи, бути милим у вищому товаристві й чемним з нами. Ба більше, помилка моєї матері, як і всіх скромних людей, пояснювалася тим, що вона принижувала, а отже, і відривала від інших речей усе, пов'язане з її особою. Вона бачила заслугу батькового приятеля в тому, що той так швидко нам відписує, хоча веде чимале листування, виняткової ваги в цьому листуванні надавала його листові нам, хоча цей його лист був лиш одним з його листів; так само вона не враховувала, що для маркіза де Норпуа обід у нашому домі був лиш одним із численних обідів у його світському житті: не спадало їй на думку, що на дипломатичній службі посол здавна звик вважати проханий обід одним зі своїх обов'язків, звик показувати на таких обідах прищеплену йому галантність, якої не міг позбутися і тоді, коли сидів за нашим столом.

Перший обід з маркізом де Норпуа, — того року, коли я ходив гратися на Єлисейські Поля, — мені запам'ятався, бо тоді я нарешті побачив Берму¹ на ранковій виставі у «Федрі», бо розмовляючи з маркізом де Норпуа, я по-новому збагнув, настільки почуття, породжувані в мені всім, що стосується Жільберти Сванн та її батька-матері, несхожі на ті, які ця родина будить до себе в решти людей.

Мабуть, бачачи, як я журюся напередодні різдвяних канікул (Жільберта мені заявила, що ми з нею не побачимось аж до їхнього кінця), мати, на потіху мені, сказала: «Якщо тобі досі кортить побачити Берму, батько, мабуть, дозволить тобі піти в театр з бабусею».

Але то саме маркіз де Норпуа сказав моєму батькові, що мені було б корисно піти на Берму, що для підлітка така подія стане пам'яттю на все життя. Батько, досі противник

---

¹ Берма — у цьому образі відбилися риси французьких актрис Рашель і Сари Бернар.

того, щоб я марнував час і ризикував здоров'ям через те, що він, на превелике бабусине обурення, називав дурницею, тепер ладен був дивитися на реабілітовану послом виставу як на одну з умов, необхідну для побудови моєї блискучої кар'єри. Бабуся, яка, згнітивши серце, пожертвувала задля мого здоров'я всім корисним, що, на її думку, дала б мені гра Берми, тепер тільки руками розводила: маркіз де Норпуа щось бовкнув, а батьки вже готові занехаяти здоров'я дитини. Твердо уповаючи, як годиться раціоналістці, на свіже повітря і раннє прокидання, вона хвилювалася через порушення приписаного мені режиму та вражено товкла моему батькові: «Який же ти легковажний!». На це батько огризався: «Отакої! Тепер ви вже проти, щоб він ішов до театру? Хай йому грець! А хіба не ви цілі дні доводили нам, що це піде йому на користь?».

Але маркіз де Норпуа змінив батькові плани у значно важливішій для мене справі. Батько завше хотів, щоб я пішов у дипломати, а я все потерпав, що як мене й залишать на якийсь час при міністерстві, то потім відправлять послом до якоїсь столиці й розлучать із Жільбертою. Може, краще, прикидав я, повернутися до моїх літературних задумів, — скільки цих задумів зріло в моїй голові й гинуло марно під час моїх прогулянок на Германтську сторону! Проте батько не хотів бачити мене письменником, він вважав, що письменство не пара дипломатії; він навіть відмовлявся називати його кар'єрою. Однак маркіз де Норпуа, який не любив скороспілих дипломатів, переконав його, що пером можна здобути не менше лаврів, багатства й незалежності, ніж складанням дипломатичних нот.

— Ну ось, я і не думав: старий Норпуа геть не проти, щоб ти взявся за перо, — сказав мені батько. Батько, людина доволі впливова, завжди вірив, що все можна залагодити, усе розв'язати в розмові значних осіб. — Я колись привезу його до нас обідати просто з комісії. Ти з ним побалакаєш, щоб він міг тебе оцінити. Напиши щось гарне й покажи йому, він на короткій нозі з редактором «Ревю де Дьо

Монд»¹, він уведе тебе туди, він, такий пройда, зробить усе; а от про нинішню дипломатію, хай ти скажишся, висловлюється він не...

Радісна надія, що нас із Жільбертою не розлучать, надихнула мене, проте не дала снаги написати щось таке гарне, щоб його було не соромно показати маркізу де Норпуа. Змереживши сторінку-другу, я знуджено кинув перо й заплакав. То були сльози люті на самого себе: який же я безталанний, який нездара, нагоду залишитися в Парижі, надати мені приходом маркіза де Норпуа, і ту марную. Втішало лише те, що я скоро побачу на сцені Берму. Але так само як морську бурю, мені хотілося побачити на узмор'ї, в усій її несамовитості, я мріяв бачити й велику акторку в одній з тих класичних ролей, де вона, за відгуком Сванна, сягнула вершка. Адже коли ми шукаємо вражень у природі чи мистецтві, сподіваючись якогось дивовижного одкровення, ми не дуже схильні відкривати свою душу для менш яскравих вражень, які можуть спотворити уявлення про справжню Красу. Чого прагнула моя уява, то це бачити Берму в «Андромасі»², у «Примхах Маріанни»³, у «Федрі», у найкращих її ролях. Слухаючи, як Берма декламує вірш: «*Ти йдеш від нас? Чого ж так скоро, пане*»⁴, я вмлівав би не менше, ніж коли гондола підвезла б мене до Тиціана⁵ в церкві Франі або до Карпаччо в Сан-Джорджо Дельї Ск'явоні⁶. Я знав ці шедеври в чорно-білих репродукціях, поданих у книжках,

---

¹ «Ревю де Дьо Монд» — столичний журнал, з яким співпрацювали Лоті, Коппе, Анатоль Франс, Мопассан.

² «Андромаха» — трагедія Расіна (1667).

³ «Примхи Маріанни» — комедія Мюссе (1833).

⁴ Вірш, узятий з расінівської «Федри».

⁵ Картина Тиціана «Пречиста» (1516) збереглася в церкві Санта-Марія-Глоріоза-деї-Фрарі у Венеції.

⁶ Ла-Скуола-Сан-Джорджо-дельї-Ск'явоні у Венеції в одній із зал виставляє низку картин Вігтора Карпаччо, виконаних десь між 1501 і 1507 роками. Великі полотна становлять чотири цикли: євангельський, святого Єремії, святого Трифона і святого Юрія.